Возняк Григорій, Возняк Ольга

НАУКОВА СПІВПРАЦЯ МИКОЛИ ЧАЙКОВСЬКОГО ТА МИХАЙЛА КРАВЧУКА

Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут
імені Тараса Шевченка,
Тернопільський національний економічний університет

Статтю присвячено опису наукової співпраці М. Чайковського та М. Кравчука. Наведено дані про їх листування, зустріч і плани спільної творчої роботи

Дійсні члени математично-природописно-лікарської секції (МПЛС) Наукового товариства імені Тараса Шевченка (НТШ) у 20-30-х роках XX ст. підтримували наукові контакти з такими членами Всеукраїнської академії наук, як Дмитро Граве, Микола Крилов, Михайло Кравчук. Математики-дійсні члени НТШ не обмежувалися тільки публікацією статей. Було опубліковано й монографії, зокрема таких членів НТШ, як В. Левицький, М. Зарицький і М. Чайковський, який мав найтісніші особисті зв'язки з академіком Кравчуком.

Михайло Кравчук народився 30 вересня 1892 р. в с. Човниці Ківерцівського району Волинської області. У 1910 р. золотий медаліст Луцької гімназії стає студентом фізико-математичного факультету Київського університету Св. Володимира. У 1924 р. Михайло Кравчук блискуче захистив докторську дисертацію. У 1925 р. було присвоєно йому звання професора. 29 червня 1929 р. Михайла Кравчука обирають дійсним членом Всеукраїнської Академії Наук.

Про молодого талановитого Кравчука професор Чайковський довідався в серпні 1918 р., коли подав заяву та наукові матеріали про надання йому посади доцента у новозаснованому Кам'янець-Подільському Українському університеті (КПУУ). Справу Чайковського, а також його наукові праці Граве передав М. Кравчукові, який написав на них досить похвальний відгук (про цей факт М. Чайковський виголосив на міському семінарі у Львові 31 жовтня 1967 р.) [1, 28]. Після цього міністерство освіти задовольнило прохання 31-річного доктора філософії про надання йому посади доцента кафедри чистої математики КПУУ.

Після праці в КПУ професор Чайковський викладає в гімназіях Галичини. Однак працювати стає все важче. Польська влада безцеремонно втручається в навчальний процес, чиняться всілякі

політичні утиски щодо українців у панській Польщі. До того ж вчений не мав можливості віддаватися улюбленим науковим дослідженням. Не міг він мріяти і про працю у вищій школі.

У 1924 р. М. Чайковський звернувся до М. Кравчука з проханням допомогти йому переїхати в Радянську Україну. М. Кравчук запропонував Миколі Чайковському посаду доцента в Київському інституті народного господарства, але, на жаль, інститут не міг запросити Чайковського до праці.

Наукові контакти Михайла Кравчука стають більш дійові з 1925 р., коли він став дійсним членом НТШ. Спілкування відбувалось переважно з головою МПЛС В. Левицьким з допомогою листування. Це було дружнє, наукове спілкування. Листів налічувалося біля сорока. У них йде мова і про М. Чайковського. Наприклад, ось що пише академік Кравчук 9 травня 1929 р.: «Недавно дістав листа та рукопис математичної праці М. Чайковського, маю надію надрукувати у виданнях Київського математичного товариства» [2, 212]; 16 листопада 1929 р. (у цей час М. Чайковський працював в Одесі): «...Микола Чайковський уже писав мені з Одеси, а цими днями прислано мені з Харкова на рецензію його великий рукопис. При цій нагоді переслав кілька своїх відбитків» [2, 214]; 10 квітня 1931 р.: «...Проф. Чайковський розвиває велику бібліографічну роботу та взявся до організації праці над математичною частиною Української Радянської Енциклопедії» [2, 215].

В академіка Михайла Кравчука, як дійсного члена НТШ, було кілька спроб особисто зустрітися з дійсними членами НТШ у Львові. У 1927 р. НТШ відмічало 30 років діяльності МПЛС НТШ та 30-річчя директора 25-ти томного збірника МПЛС В. Левицького. Професор Кравчук хотів особисто познайомитися із львівськими математиками, але польська влада не дала дозволу на в'їзд до країни. Київський вчений планував взяти участь у святкуванні ювілею голови МПЛС НТШ, виступити з двома науковими доповідями про конгрес математики у Франції, але поляки не дозволили йому навіть проїхати через Львів [3, 106].

У вересні 1928 р. в Італії (м. Болонья) проводиться Міжнародний математичний конгрес, на який запрошено академіка Кравчука. 30 березня 1928 р. академік Кравчук пише в листі: «...хотів би спланувати подорож так, щоб заїхати хоч на кілька днів до Львова (та і на свою батьківщину – до Луцька)». Відвідати Львів та Луцьк

Кравчук не зміг через відмову йому в одержанні візи на поїздку у Польщу [2, 209].

Особисто професор Чайковський познайомився з академіком Кравчуком на нараді (у Харкові 1929 / 1930 н. р., другий семестр), яку народний комітет освіти України скликав у справі реорганізації інституту народної освіти. Тоді вперше Чайковський був у центральній установі і познайомився з академіком Кравчуком.

25 березня 1931 р. Чайковського як завідувача навчальної частини фізико-хіміко-математичного Одеського інституту відрядили у Харків на нараду – це була друга зустріч Чайковського з Кравчуком. Взимку 1931 р. Микола Чайковський і Михайло Кравчук деякий час разом провели у Кисловодську (Кавказ, Росія). При цій зустрічі багато обмінювалися думками. Зокрема, Чайковський сказав, що зараз займається розв'язуванням рівняння $\sin^9\alpha+\cos^9\alpha=1$. На основі розмови між ними Кравчук зацікавився системою рівнянь $x^9+y^9=1$ і $x^2+y^2=1$ та опублікував свої дослідження у статті «Про незвідність деяких многочленів». Дану тему продовжував Чайковський, узагальнивши її системою рівнянь $x^m+y^m=1$ і $x^n+y^n=1$ [1, 31].

Цю зустріч Кравчука з Чайковським у Кисловодську Радянська влада інкримінувала як зв'язки з націоналістами. М. Кравчук, з 1925 р. член НТШ у Львові, себто в панській Польщі, листувався з «польськими запроданцями» М. Зарицьким та М. Чайковським, першого з них пробував протягти у дійсні члени Академії наук, а другого переманив на Радянську Україну та ще й улаштував заступником директора Інституту математики; і взагалі знає багато мов, з закордонними «буржуазними» вченими підтримує зв'язки.

Микола Чайковський працював у Республіканській термінологічній комісії під керівництвом Кравчука. Брав участь у розробці проекту Українського термінологічно-фразеологічного словника. М. Чайковський разом з академіком Кравчуком розробляли програми для середніх шкіл.

У 1932 р. Чайковський домовився з академіком Кравчуком про написання підручника з вищої алгебри для університетів. Був підписаний навіть договір з «Державним видавничим об'єднанням України». Редактором математичної літератури був Борис Володимирович Фурсенко. Михайло Кравчук написав розділ про наближені обчислення, а Микола Чайковський – про комплексні числа